

14.
DRUŽENJE S LIRIKOM
VLADANA DESNICE

Helena Peričić

UDK: 821.163.42-1
DESNICA, V.

Sažetak: U ovome prikazu pjesništva Vladana Desnice (Zadar, 1905. – Zagreb, 1967.) autorica upućuje na neke ontološke dodire između njegove proze (*Proljeća Ivana Galeba*, 1957.), (jedine) drame (*Ljestve Jakovljeve*, 1961.) i pjesništva (*Slijepac na žal*, 1956.) te na prožetost njegova sveukupna književnog stvaralaštva lirskom dimenzijom doživljavanja i promišljanja u književnost pretočene zbilje. Iako je Desnica objavio samo jednu zbirku pjesama (pored malobrojnih pjesama tiskanih u nekim časopisima), njezin je značaj neupitan. Pristupajući Desničinih pjesmama komparativistički, autorica sagledava njegovo lirsko stvaralaštvo društvenih okolnosti u kojima je živio i djelovao, a koje za njega nisu uvijek bile pogodne. Krećući od njegovih stihova, pronalazi književno-stvaralačke uzuse i analogije u čitavu Desničinu opusu. Smještajući autora u (ne)prilike vremena u kojemu je djelovao te istražujući i dovodeći u vezu Desničinu odrastanje, život i ulogu u književnom životu Hrvatske i Jugoslavije s njegovim stvaralaštvom, autorica primjećuje i obrazlaže tematsko-motivske podudarnosti u esejistici, lirici i prozi. Ujedno pronalazi formalne i značenjske paralele s nekim stranim autorima. Autorica zaključuje da je i malen pjesnički opus, u slučaju da je kvalitetan, vrijedan znanstveno-istraživačke pozornosti. Stoga Desničina lirika itekako treba biti predmetom akademskog uvida u svrhu upoznavanja i približavanja stvaralaštvu toga osebujnog pisca, posebice njegovu pjesništvu, koje se nažalost rijetko spominje i tumači.

Ključne riječi: Vladan Desnica, proza, esejistika, drama, poezija, lirika, *Slijepac na žal*, misaonost, odmak, zbilja, kozmopolitizam

Večeras mi je zadaća dati svoje viđenje onoga dijela opusa Vladana Desnice koji je za cijelo širemu čitateljstvu manje poznat.¹ Suvišno je, vjerujem, i slabije upućenima napominjati kako je autor o kojemu se posebno večeras i ovih dana – tijekom *Desničinih susreta* u Zadru – govori, izuzetna pojava domaće književnosti, ustvari jedna od najznačajnijih u proteklome stoljeću, koja je svojom osebujnom kulturnom pojavom čak nadmašila značenje riječi “pisac”. Za naš zadarski i hrvatski prostor Vladan Desnica doista predstavlja više od pisca; njegovo stvaralaštvo i osoba imaju važnost i značenje na brojnim razinama:

¹ Ovaj je tekst autorica pročitala u Gradskoj knjižnici u Zadru, 20. rujna 2013., u okviru dijela programa rada *Desničinih susreta 2013.* posvećenom predstavljanju pjesništva Vladana Desnice. Zahvaljujem Pripremnom odboru skupa, posebno kolegi profesoru Roksandiću, na pozivu da sudjelujem u ovom predstavljanju.

od umjetničko-književne, književnovrednovateljske i kulturološke do filozofske, svjetonazorske i političke. Raznolikost i slojevitost Desničina stvaralaštva u cjelini zrcali se i u pojedinačnim oblikovnim kategorijama, bilo da je riječ o esejistici, prozi, poeziji ili drami. Što se potonje tiče, napomenula bih kako je Desnica napisao samo jednu dramu – *Ljestve Jakovljeve* (1961.), koja, unatoč najavi prikazivanja u zadarskome kazalištu početkom šezdesetih godina protekloga stoljeća, zadarsku izvedbu nikada nije doživjela. U razgovoru za *Narodni list* prije točno pedeset godina, 1963. godine, na novinarov upit zašto tekst nije izveden u Zadru Desnica je kratko, pomalo zagonetno, ali upečatljivo odgovorio: “To ćete kao Zadranin znati bolje nego ja!”² Ta je drama značajna po filozofsko-etičkoj raspravi koja se otvara iz ratnih promišljanja središnjeg lika, uglednog intelektualca Jakova Pećine. Do konca drame Desnica će protagonistovu obranu vlastite nedjelatnosti pretvoriti u cerebralno obrazlaganje ili “papirnato” moraliziranje, upućujući na deklarativnu čovječnost i neučinkovitost onoga tko se predstavljao humanistom u vremenima koja su neposredno prethodila (Drugomu svjetskom) ratu – vremenima nabijenima radikalnom ideologijom i njoj posljedičnim nasiljem – a koja su od pravoga humanista iziskivala iskreni ratni angažman: zaštitu obespravljenih, suosjećanje s nastradalima, spremnost na pomaganje, dakle djelovanje, a ne puko dijalogiziranje, razmetanje nadmenom, suhom analizom te verbalnim doskočicama i bravurama, što se u konačnici svode na opravdavanje vlastite nepomičnosti, a ujedno na izdaju najbližih, odnosno čovjekoljublja kao takvog. O rečenom sam dramskom tekstu bila slobodna govoriti i pisati upravo na *Desničinim susretima 2010.*³

Kao što to nije činio dramom, ni pjesništvom se Desnica nije obilato izražavao; objavio je 1956. zbirku *Slijepac na žalju*, koja je – pored nešto pjesama tiskanih u tridesetim godinama (pa i u splitskom *Magazinu sjeverne Dalmacije*, koji je uređivao) te kasnijim desetljećima u raznim časopisima – ostala u njegovu opusu jedinom pjesničkom zbirkom. No, smatram da taj pridjev – “jedinom” – ovdje nipošto ne bi trebao biti shvaćen u negativnome smislu, što ću nastojati obrazložiti.

Upravo tragom rečenoga istaknula bih da je Desnica književnik iz čijega su stvaralaštva, vjerujem, neke stranice – posebice spomenutoga dramskog i pjesničkog iskaza – širemu čitateljstvu ostale nešto slabije poznate ili, pak, neprepoznate.

Od školskih dana – mi, naraštaji kojima je Desnica nasreću bio u školskoj lektiri – pamtimo naslov *Proljeća Ivana Galeba* (1957.), koji se isticao kao jedan od najdojmljivijih i zacijelo čitatelju đачke dobi intelektualno najzahtjevnijih esejističko-filozofskih primjera – po definiciji lektire – reprezentativne ili antologijske književne građe izrasle u hrvatskome prostoru, odnosno tadašnjem jugoslavenskom prostoru. Autor toga romana, pak, pojavio se, eto, upravo pod ovim sjevernodalmatinskim nebom, u okruženju mora, kamena, arheološkog i povijesnoumjetničkog obilja, plemenite sredozemne vizure palača i spomenika. Dojma sam, dapače, da je ono što čitamo u Desničinoj prozi, bilo u *Proljećima* bilo u *Zimskom ljetovanju* (1950.), pa i u njegovu pjesništvu, moralo izrasti iz spomenuta ambijenta bogatoga kulturnog naslijeđa: arhitektonskih stilova, povjestica, civilizacijskog šarenila, glazbe, urbaniteta – ali i njegova kontrasta u građi iz narodnih priča ili onoj sa skromnih seoskih lokaliteta smještenih, primjerice, u zadarskome zaleđu. Pritom bih u ontološkom

² Vladan DESNICA, *Eseji, kritike, pogledi*, Zagreb 1975., 207.

³ Vidjeti: “Jezik ideologije i ideologija jezika u Desničinoj drami *Ljestve Jakovljeve*”, *Desničini susreti 2010. Zbornik radova* (ur. Drago Roksandić i Ivana Cvijović Javorina), Zagreb 2011., 49–61. Usp. i autoričin tekst “Krivnja/izdaja/ideologija u Desničinoj drami *Ljestve Jakovljeve*” objavljen u: Helena PERIČIĆ, *Tekst, izvedba, odjek. Trinaest studija iz hrvatske i inozemne dramske književnosti*, Zagreb 2008., 121–135.

prostoru Desničina stvaralaštva izdvojila opći kozmopolitizam ili “pripadanje svijetu” – koje na svoj način izrasta iz autorove uključenosti u rečeni *milieu* na stjecištu izobilja kultura – romanskih i slavenskih. Vjerujem čvrsto da je sve spomenuto utkano u Desničinu književnost, pa bila ona ispisana ili u stihu. Naime, njegova književna građa, koja se u našem – rekla bih – mladenačkom, učeničkom sazrijevanju izgradila u specifičnu intelektualnu zonu, imala je zadaću pripovijedati o egzistenciji umjetnika, čovjeka od duha, promišljatelja gurnuta u okolnosti kakve su, primjerice, vladale u tridesetim godinama 20. stoljeća, obilježenima u Europi građanskim ratom u Španjolskoj te jezovitim i pogubnim nacističkim pripremama za kataklizmu Drugoga svjetskog rata koja će ubrzo i uslijediti. U tom se desetljeću, prikazanom u slavnom Desničinu romanu *Proljeća Ivana Galeba*, na političkoj pozornici događalo štošta što je predstavljalo prijetnju slobodnomislećem intelektualcu i umjetniku, i to ne samo u životnom, egzistencijalnom nego i – što je možda još važnije za osobu duha – esencijalnom smislu. Ona je ugrožavala mogućnost slobodnoga razmišljanja, rasprave, propitkivanja, skepse, pa i eventualnoga neslaganja i odupiranja (pre)vladajućim ideološkim strujanjima. U to su doba, a i u kasnijim desetljećima, dakle, zaživjela ta, kako ih predočavam, nametljiva, potom nasilna, pa plamteća, mentalna njihala kakvima se ljudi običavaju priklanjanje, vješati se o njih, s njima se sljubiti da bi se, navodno, spasili. Ta njihala najčešće znače svjetonazorsku, pa i političku za-okupljenost, zapravo skupinsku okupljenost, solidarizaciju u grču “spašavanja glave na ramenu”; posljedično i otupjelost spram tuđe nedaće, pogibli, a da bi se ili izgradilo, fabriciralo vlastitu moć ili, pak, zadobilo potporu, zaštitu koja bi mogla stići od drugoga – pojedinca ili skupine. Drugim riječima, na toj razini, čini mi se, postoje dvije mogućnosti: stvoriti od sebe moćnika ili – nemoćnog miljenika. U takvim okolnostima, držim, gubeći sebe, svoju bit i integritet pojedinci nerijetko šute i obitavaju, obitavaju i šute – i ništa više. Desnicu iz ove svoje perspektive, perspektive nekoga tko je u vrijeme njegove smrti bio djetetom, doživljavam – usuđujem se reći – autorom i osobom koja nije pristajala ni na jednu opciju – ni poziciju moćnika ni miljenika. Vjerujem da je intelektualno i duhovno bio odveć superioran da bi se odlučio za bilo koju od navedenih uloga.

Smatram da su takve okolnosti, opisane i u esejističkom ulomku koji slijedi, proizvele poseban ton ili ozračje Desničinih lirskih zapisa:

Djelovanje laži. – Laž uvijek i neminovno ima svoje djelovanje: i kad smo se osvjedočili da je “od muhe napravljen konj”, još uvijek pretpostavljamo da predleži bar ta muha. I kad vjerujemo da je neka tvrdnja lažna, mi je, po imanentnim zakonima ljudske psihe, reduciramo 99 %, ali nikad za svih 100 %.

Kleveta uvijek, i kad je bjelodano dokazana kao takva, bar djelomično postizava svoj cilj, to jest uspijeva da ponešto ukalja svoju žrtvu, da baci na nju neku sjenu: kad se očito dokaže da neko nije krao srebrne žlice po restoranima, za nj doduše ljudi ne govore: “ovo je onaj što krađe žlice”, ali govore “to je onaj za koga se pronosilo (istina, neosnovano pronosilo) da krađe žlice”. Priznat ćete, ipak ostaje neka mala, tanana razlika između njega i čovjeka za koga niko nikad nije to ni tvrdio.

(Ko bi primijetio da ovo nema veze s umjetnošću, bio bi ili jako naivan ili jako licemjerman.)⁴

Kakve, međutim, poveznice postoje između rečenog u ulomku i Desničinih pjesama? Naglašavam da je u našim danima izrazito teško govoriti i dati tumačenje stihova jer je komunikacija književnošću uopće, a posebice ona čitatelju/slušatelju ponuđena kroz stihovani

⁴ Vladan DESNICA, “Zapisi o umjetnosti”, *Eseji, kritike, pogledi*, Zagreb 1975., 55.

tekst – kao što je znano – dvosmjerni i zahtjevni postupak u kojemu se od čitatelja, slušatelja, primatelja književne riječi očekuje temeljna zainteresiranost za ono što mu pjesnik kaže. Tijekom bujanja pjesništva 20. stoljeća, u apolonijском instrumentariju i mreži jezičnih tehnikalija, eksperimentiranju i igri riječima i slogovima, u hermetičnosti i pomodnoj značenjskoj zakrabuljenosti koja je nerijetko samoj sebi bila svrhom – od primatelja se iziskivao poseban, specifičan angažman, pa i tolerancija spram pjesnika. Tako je bilo tijekom prošloga stoljeća, pogotovo do njegove sredine, a danas – u doba brzine, površnih dojmova nad umjetničkim činom i senzacija svih vrsta – možda bi se valjalo zapitati: tko to poeziju uopće čita i pokušava razumjeti, tko je blagonaklono prihvaća? U ovim našim prilikama izloženosti trenutnim ali snažnim efektima vizualnih mehanizama, prema kojima se od nas očekuje prihvaćanje informacije putem elektronskih slikovnih medija, oduševljenje nad kičem, konstruiranim novinskim pričama, skrojenim informacijama itd., priklanjanje odabranim autoritetima koji određuju zadaću umjetnosti, potom estradizaciji misli i (ne) ukusa, logike i estetike – bez obzira na sferu djelatnosti, izloženi smo i podložni usađivanju tzv. prioriteta, favorita, zasuti spoznajnim i etičkim formulama i kriterijima... I kako onda u tom ozračju obratiti pozornost riječima i lirskim zapisima? Kako na taj način, s ove čak polustoljetne distance, pročitati, prihvatiti te sačuvati tih četrdesetak pjesama iliti lirskih refleksija iz čitava Desničina stvaralačkog vijeka?

Njihov broj očigledno nije velik. No, da je riječ i o samo nekoliko pjesama, a dobrih, to bi zacijelo bio dostatan pokazatelj njihove vrijednosti i razlog zavrjeđivanja naše pozornosti, pa moguće i osvjetljavanja – usuđujem se reći – Desničina stvaralaštva iz jednoga drugog, ako ne i novog kuta. U višeslojnosti samih stihova htjela bih se, međutim, usredotočiti na dojam koji mi se nadaje na temelju pitanja koje proizlazi ne samo iz lirskih zapisa već i iz ostatka Desničine književnosti.

Prisutna je, naime, teza koju autor Desnica pripisuje (napomenula bih: kao manu!) pojedinicima od svojih literarnih intelektualaca, teza o važnosti nepripadanja ovoj ili onoj “strani”, bivanja pod svjetonazorskim “staklenim zvonom”, u tek prividnoj duhovnoj i etičkoj izolaciji, iz čega, međutim, čini se, niče upitnost održanja pojedinčeve moralnosti i pravednosti u odnosu na druge, a koje su izgrađene na tobože dosljednom provođenju vlastitih načela.

Na tom tragu, posebice kad je o lirici riječ, možda se u okviru Desničina pjesništva može postaviti korespondentno pitanje koje nije toliko etičke koliko estetske naravi: o mogućnosti neovisnog, estetskog pristupa u izbjegavanju pomodnosti, o čemu sam Desnica piše u spomenutom eseju o umjetnosti tvrdeći da je svaka pomodnost potencijalna staromodnost, i da one – pomodnost i staromodnost – zapravo nisu estetske kategorije.

Ivan Galeb, lik iz glasovita romana, moguće je pripovjedač i propitivač misli samoga, “literariziranog”, u doduše literarnu funkciju slikara riječima prebačena autora, Desnice, njegov *alter ego*. Dovodim ih – Desnicu i na drugoj strani Ivana, ali i, vidjet će se, pjesnika iz *Slijepca na žal*, Desničine zbirke – međutim, u vezu i na temelju proznih fragmenata koji su imali i svoju stihovanu verziju u zbirci, odnosno zauzeli su, kao što je poznato, svoje mjesto u tkivu romana, i to posebice njegova završnog dijela. Primjer je takva ulomka zapis “Proljeća”, koji, dakako, ima svoj prozni pandan u ulomku iz *Proljeća Ivana Galeba*:⁵

⁵ Vladan DESNICA, *Proljeća Ivana Galeba: igre proljeća i smrti*, Zagreb 2004., 310.

*S proljeća iskrsnu u nama
Sva naša minula proljeća.
To su godovi duše.⁶*

Kao poticaj i povod gornjemu razmišljanju o povezanosti samoga autora i – na drugoj strani – pjesničkoga “aktora” u lirskoj zbirci odnosno Ivana u romanu, navest ću nekoliko ulomaka iz zadnje petine *Proljeća* u kojoj, među ostalim, stoji:

U potpunoj tišini, na mahove posumnjam da li uopće postojim. Ipak, ne želim potpuno spokojstvo, potpuno mrtvilo. To ne! Volim da vrhom spuštenih trepavica osjećam vanjsko trajanje, protjecanje stvarnosti. Samo da ja ostanem izvan njega, da ne učestvujem u njemu. Da sjedim na njegovoj obali. Jer biti u njemu, učestvovati u njemu, to je previše zamorno. Ali neka ono ipak traje. Neka samo traje, neka promiče mimo mene. To je prijatno.⁷

Biti “pritajeno prisutan” i ne sudjelovati – to je svojevrsan ideal protagonista koji u spomenutom romanu, ali i jedinoj svojoj drami, nudi Desnica. No, na mahove je to ideal i pjesnika iz zbirke. U pjesmi “Molitva razočaranog Isusa”⁸, u posljednjoj, zaključnoj strofi pjesnik podsjeća na tiho nastojanje i priželjkivanje da ga dani – koji nad pjesnikom “grakću” i “umiru dozivā jeke / – a krilom da ne taknu mene”. U romanu pak, u Ivanovu pripovijedanju, nailazimo na analognu sliku: “Toliko da budem siguran u svoje prisustvo. Ali krilom neka ne dira mene. Neka mene pusti po strani.”⁹

Na sljedećoj stranici *Proljeća*, netom spomenutoj, autor rekonstruira Ivanove misli na sljedeći način:

Htio bih se svesti čitav na jednu besprostornu tačkicu svijesti, vanvremenu, neranjivu, van domašaja zbivanja. Mala abulična misaona jedinka, prepuštena svim vjetrovima, kao kunda maslačka; povijati se povodljivo nošen svim strujama, kružiti u svim motanjima i virovima.¹⁰

“Povijati se povodljivo nošen svim strujama”, dakle. Smatram da je ono na što Desnica upućuje u prozi, a mjestimice i u poeziji – na mogućnost udaljavanja od stvarnosti u “povodljivo povijanju” – poslužilo autoru za ironiziranje pozicije mnogih intelektualaca u našoj sredini, i da je Desnici i kao osobi trebao stanovit odmak od takva modela ponašanja u svrhu prakticiranja stvaralačke slobode i književničke neovisnosti u njegovu možda i najintenzivnijem razdoblju, onakav odmak kakav nam predočava u svojoj poeziji.

Pjesnički zapisi u spomenutoj zbirci *Slijepac na žal* kreću od slike aeda na morskoj obali (u pjesmi “Slijepi aed”) koji, doduše, nije kadar vidjeti, ali je sposoban prebrajati – kako piše Desnica – “jata ptica / koje dolijeću s juga / po sjenkama što kliznu / preko ruku i lica”¹¹, zacijelo ih osjećajući po izmjeni topline ili hladnoće sjene na svojim rukama i licu, jer vidom to nije u stanju činiti.

No, unatoč tom uvjetnom “sljepilu” Desničini zapisi zapravo predstavljaju slike, dar oku podatnoga i prijemčivoga: ponekad ljeta (u pjesmama “Žuta zvjerka”, “Maistral”), pokatkad jeseni (u zapisima “Jesen na žal”, “Vodarice: impresija iz Sjeverne Dalmacije”) ili ljubavi (“Bubica”, “Madrigal”) ili, pak, rudimentarnoga straha za vlastiti život (u zapisu “Čovjek

⁶ Vladan DESNICA, *Slijepac na žal*, Zagreb 1956., 49.

⁷ V. DESNICA, *Proljeća Ivana Galeba*, 301.

⁸ V. DESNICA, *Slijepac na žal*, 41–42.

⁹ V. DESNICA, *Proljeća Ivana Galeba*, 302.

¹⁰ *Isto*, 303.

¹¹ V. DESNICA, *Slijepac na žal*, 8.

strepiti pod čeličnim pticama koje siju smrt”¹², svojevrsnoj autobiografskoj, stihovanoj impresiji o bombardiranju i razaranju Zadra u Drugome svjetskom ratu, a što je, dakako, imalo svoje prozno prisposobljenje u romanu *Zimsko ljetovanje*). Nadalje, u idejnom sklopu Desničina pjesništva nalazimo, među ostalim, unutarne trvenje: život priželjkuje vlastito okončanje i zasluženi spokoj (kao u kratkoj dvostrofnoj pjesmi “Dobrosvita smrt” ili u zapisu “Non omnis” – prizivu Horacijeve izreke o tome da se “ne umire čitav” – *non omnis moritur*; pa i u već spomenutoj pjesmi “Molitva razočaranog Isusa”).

Čini se, kao i u citiranim fragmentima iz romana o Ivanu Galebu, iz kojih progovara težnja ili čežnja (doduše pripisivane središnjemu liku) za udaljavanjem, distanciranjem od zbilje u kojoj se ne želi sudjelovati – kako je ta ista misao nazočna i u doživljavanju pjesništva i pozicije onoga tko te pjesničke zapise nudi.

Drugim riječima – moglo bi se protumačiti – blagodat bi bila: biti prisutan, ali nedodirljiv, neopterećen stvarnošću te njezinim tijekovima i nemirima koji prolaze mimo ili se nemilosrdno zarivaju u pjesnički subjekt; biti netaknut i slobodan, kao slijepac, vidjeti samo ono što je u sebi, ali ne i ono oko sebe. Kakva bi to blagodat bila, kakvo oslobođenje od svijeta i boli, svoje i tuđe! U pjesmi “Scherzo”¹³ zaželi da u noći, “pod dosadnom i sitnom kišom”, kad gazi sanjiv i pokisao, “njegov ja”, kao kakav macić (mačić – *op. H. P.*) iskoči iz njega, pjesnika, iz tijela mu, te strugne i sakrije se, a da njegova tako ispražnjena spodoba dalje krene ulicama. Mačić ga, tvrdi pjesnik na kraju zapisa, nakon nekoga vremena ne bi prepoznao jer to više ne bi bio onaj tko ga je nekoć za kišnih noći “u sebi mazio i grijo”.¹⁴

Podvojenost ljudskoga/pjesnikova bića, egzistencijalna razdvojenost mentalnog i fizisa, misli i obitavanja, priželjkivanja i stvarnosti, kao da se provlači potkom Desničina umjetničkog i (moguće) životnog pregnuća i nastojanja. To je potreba za bijegom duha iz ovoga svijeta, iz njegove materijalne dimenzije, kako bi se sačuvala mogućnost slobodnoga leta misli i razmišljanja (često iz nužde zaokupljena banalnim, nasušnim, onime čime se tijelo mora hraniti da bi se održalo i preživjelo). Ta je potreba razvidna i u pjesmi “Svaan”, čiji naslov, kako tvrdi Desnica, potječe “iz jezika jednog još neotkrivenog, dalekog i primitivnog”. On bi trebao značiti nešto ne tako jednostavno protumačivo (kao što to uostalom nije ni Baudelaireov *spleen*); *svaan* bi tako mogao predstavljati utjehu samoobmane ili samoobmanu utjehe, kako obrazlaže pjesnik u napomeni.¹⁵

Razvidna je potreba za tom utjehom, odmicanjem, bijegom, ostavljanjem materijalnog, efemernog okruženja, svega zamornoga, onoga što hrani tu životinju, čovjeka – u kojemu je *svaan* ustvari, kako piše u stihovima:

(...) *moj san i moje triježnjenje,*
Tri stope zemlje crnice
*I krilo vunastog oblaka.*¹⁶

Čini mi se stoga da je to jedna od zamisli vodilja Desničine proze, pjesništva, pa i dramškoga iskaza. Doima se gotovo tragičnim taj doživljaj umora, nastojanja da se održi duh ili misao i život (kao kod racionalista), pod uvjetom da ni prvi ne prethodi drugomu (dakle duh životu) ni potonji prvomu (život duhu). U Desnice se oni izjednačuju u važnosti: ni

¹² *Isto*, 47–48.

¹³ *Isto*, 16–17.

¹⁴ *Isto*, 17.

¹⁵ *Isto*, 21.

¹⁶ *Isto*, 20.

misao ni život nisu primarni, a ni posljedični, ali su podjednako bitnim polazištima, jer za Desnicu egzistencija ne postoji bez misli, i obrnuto: misao – proizvod uma, mašte, kontemplacije – bez egzistencije je nepostojeća. Pjesnik poželi ploviti u neke bajkovite krajeve “napuštajući šutke mutne plićake”, jer “fijuci vjetra nove bajke baju”; jer je tamo zaborav, slijepost na trvenja, krzmanja, stalnih nastojanja, rekla bih, a umor naš svagdanji ne treba “poznati pristaništa” niti valja “ostaviti kosti zavičaju”, kako tvrdi u posljednjim stihovima zapisa “Za sretnu plovidbu”.¹⁷

Na tom tragu, u spomenutoj pjesmi “Molitva razočaranog Isusa” napisat će i sljedeće:

*Utišaj milosnom rukom
Pomamu rumenih vrenja
I odjek lažljivih slava,
I pošalji na umornu dušu
Blagodat zaborava
I pokrov mutna smirenja.*¹⁸

Pored toga, valja znati – kako tumači Desnica u pjesmi “Kairos” – da ni jučerašnji ni sutrašnji čas nisu, jer ne postoje, za razliku od ovoga trena, sadanjeg, koji jedino živi, a, eto, već ga nema u idućem času, protjecanju i mijeni:

*Samo u te
O času
Čovjek može saliti
Svoje djelo – svoje bunilo vrelo,
Samo u tebi zagasiti
Svoje usijane žudnje.
Samo u tebi ražedniti
Žeđ svoju prekaljenu;
Samo od tebe sve za život uzeti,
Samo tebi sve živo, žagreće
Od sebe dati:
Svoje ustreptalo tijelo
U srhu prijekne žudnje,
svoju ozarenu dušu
u bljesku nove misli,
opustošiv se bacit u te predano
sve ko u oganj golem, opojan.*¹⁹

Usredotočenost na tijek misli i osjećaja proizvodi, nadalje, među ostalim, minuciozne, tankočutne zamjedbe o ljudskoj psihi i osjećajnosti u zapisu “Bol u zoru”, gdje prepoznaje fini prijelaz iz blaženstva sna u tegobnu zbilju: kad “(...) sa suncem, u bujanju dana / i bila života / uzavre opet i svijetom prostruji / krvotok strasti, nužnosti i jada (...)”.²⁰

Što se izražajne strane tiče, izbor iz knjižice *Slijepac na žal* uključuje ponešto kraćih zapisa nalik imidžističkim Ezre Pounda, Amy Lowell i drugih autora jezgrovitih, stilski ekonomičnih stihovanih bilješki. Pa ipak: ima tu i vrlo disciplinirano u sonete oblikovanih

¹⁷ *Isto*, 25.

¹⁸ *Isto*, 42.

¹⁹ *Isto*, 26–27.

²⁰ *Isto*, 30.

rimovanih stihova (“Otrežnjenja”) te strofično strukturiranih zapisa koji u svome motivskom, ali i stilskom tkanju podsjećaju na trenutke na romantičarske ljubavne lirske ispovijesti Alphonsea de Lamartinea ili, pak, Edgara Allana Poea (kao u pjesmi “Madrigal” u kojoj, dapače, zamjećujemo opetovani strofni završetak koji glasi: “Nikad više”, što dakako asocira na refren iz Poeova “Gavrana”).

Obraćanje dragoj u zamišljenu dijalogu, to tradicionalno uvjeravanje zapazivo još u drevnoegipatskom lirskom izričaju, u “Pjesmi nad pjesmama”, pa sve do romantičara, a kasnije i Baudelairea, u nostalgичnom prisjećanju na prošle dane i isticanju varljivosti, kratkotrajnosti i nestalnosti ljuvenoga osjećaja – uistinu čini ovu poeziju na svoj način romantičarskom. Ona je, nadalje, posve razumljiva, možda za Desničino doba prema postulatima novoga vremena i poezije odveć eksplicitna, nedostatno hermetična, eto – “nepomodna”. Ti stihovi nikad nisu ni staromodni jer – da parafraziram samoga Desnicu – nikad nisu bili ni pomodni; oni su jasni, sažeti, promišljeni. Desnica je nastojao izbjeći trendovsko pisanje i zadržati stil koji neće biti podložan trenutku i imperativu pjesničkih strujanja i vrtloženja u prvoj polovici i sredinom 20. stoljeća.

U svojim pjesmama on zauzima ulogu “univerzalnoga pjesnika”; *ratio* je prijemčiv, osjetljiv i hitar, ali – kako je rečeno – povremeno izmoren nasušnim dvojbama i borbama te nezaustavljivim zapažanjima i dubokim dojmovima. Često isticani zaborav ono je čemu se stremi; zaborav na kojemu zavidi neopterećenim, prostim dušama – kakve su opisane u pjesmi “Seljani” iz 1934. godine, u kojoj se prizori iz seoske sredine iz perspektive seljanima zavidnoga pjesnika prikazuju kao priželjkivano lagano, “nužno klimatanje glava”.²¹

* * *

Vjerujem da se iz ovdje predočenih stihova mogu iščitati (po)misli i osjećaji samoga autora Desnice. No, unatoč spomenutoj poslovičnoj, vjerujem, zanemarenosti lirike u predstavljanju njegova stvaralaštva, iz tih redaka upoznajemo Desnicu na još jedan način: kao umnika, erudita, kozmopolita, glazbenika, čovjekoljupca, esteta, kao nemirnoga istraživača, filozofa, nespremnog na kompromis, pokatkad sjetnog, stiješnjenog u podrhtavanju, gdječad čak u očajavanju nad raskorakom između vlastite stvaralačke veličine i – na drugoj strani – nasušnosti, vampirske svakodnevnice koja crpi (pjesnikovu) snagu, u kojoj se susreću i motivi ili situacije poput onih prikazanih u navedenom esejiističkom ulomku o “djelovanju laži”.²²

Zaključila bih otuda da je ova poezija sredstvo upoznavanja samoga Vladana Desnice, njegovih osobnih i osebnih razmišljanja, krzmanja, slutnji i priželjkivanja. U zadarskoj rujanskoj večeri (upravo u danima po autorovu rođendanu) bila je ovo prigoda izraziti jedno od mogućih viđenja pjesništva o kojemu se, zacijelo, ne govori tako često. Pa ako smo mi sami blagoslovljeni rođenjem u arkadijskom pejsažu, gradu iznimno bogatom sunčanim “jasom”, kako bi kazao Desnica (a preplavljenost suncem ističe on često i u prozi²³ i u pjesmama!), u tom gradu koji je dakako i Desničin grad, vjerujem da je uputno i nužno nastaviti oživljavati toga pisca na našim i njegovim gradskim ulicama i trgovima, ali i u poljima u zadarskome zaleđu, na podlozi čvrste i bogate sprege vrlo često kontrastiranih

²¹ Vladan DESNICA, *Zimsko ljetovanje / Pjesma / Ljestve Jakovljeve*, Zagreb 1974., 263. (Pjesma je prvi put objavljena u *Magazinu sjeverne Dalmacije* u Splitu 1934.)

²² Vidi bilj. 3.

²³ Usp. V. DESNICA, *Proljeća Ivana Galeba*, 311. “Osjećam samo da nema stvarnijeg dobra od toga: mir sa radošću, s bolom – i preplavljenost – suncem.”

motivskih sastavnica koje nam je ponudio i u prozi, i u drami, i u poeziji, svojom kreativnom snagom pomno mjereći riječi, marno ih birajući i darujući nam ih kao nezaobilaznu i uistinu dičnu baštinu.

ENCOUNTERING THE POETRY OF VLADAN DESNICA

In this paper the author discusses the poetry of Vladan Desnica (Zadar 1905 – Zagreb 1967) and points out some ontological connections between Desnica's prose, specifically the novel *Proljeća Ivana Galeba* (*Springs of Ivan Galeb*, 1957), his (only) play *Ljestve Jakovljeve* (*Jacob's Ladder*, 1961), and his single volume of poetry, *Slijepac na žalu* (*The Blind Man on the Shore*, 1956). It is evident that Desnica's entire literary output was imbued with lyrical elements and his poetic perceptions and impression of reality. Despite the fact that Desnica published only one collection of poems (additionally, a small number of poems were published in certain magazines), the author of this text considers this poetic work rather relevant. He approaches Desnica's poetry from the point of view of comparative literature, placing the author in the context of the (not always favorable) social circumstances he lived and worked in. She finds that his upbringing, life and the role he played in the literary life in Croatia (and the former Yugoslavia) of his time were reflected even in his poetry. Consequently, in the themes and motives of his essays, prose and verses, Helena Peričić recognizes ontological similarities and analogies. She also finds some formal and semantic connections between Desnica and several foreign poets. In this review the author claims that even a small but significant lyrical opus – such as the one written by Desnica – should be the object of literary analysis and interpretation. Therefore, Peričić asserts – if we want to gain more insight into Desnica's work in general, we must pay more academic attention to his poetry.

Keywords: Vladan Desnica, prose, essays, plays, poetry, lyrical elements, *The Blind Man on the Shore* (*Slijepac na žalu*, Zagreb 1956), reflection, distance, reality, cosmopolitanism

Literatura

Vladan DESNICA, *Eseji, kritike, pogledi*, Zagreb 1975.

Vladan DESNICA, *Proljeća Ivana Galeba: igre proljeća i smrti*, Zagreb 2004.

Vladan DESNICA, *Slijepac na žalu*, Zagreb 1956.

Vladan DESNICA, *Zimsko ljetovanje / Pjesma / Ljestve Jakovljeve*, Zagreb 1974.

Helena PERIČIĆ, *Tekst, izvedba, odjek. Trinaest studija iz hrvatske i inozemne dramske književnosti*, Zagreb 2008.

Helena PERIČIĆ, "Jezik ideologije i ideologija jezika u Desničinoj drami *Ljestve Jakovljeve*", *Desničini susreti 2010. Zbornik radova* (ur. Drago Roksandić i Ivana Cvijović Javorina), Zagreb 2011., 49–61.

INTELEKTUALAC DANAS

Zbornik radova s međunarodnog skupa Desničini susreti 2013.

Uredili

Drago Roksandić
Ivana Cvijović Javorina

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Plejada
Zagreb, 2014.

Biblioteka DESNIČINI SUSRETI

sv. 10

Nakladnici

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije
Plejada d. o. o., Zagreb

Za nakladnike

prof. dr. sc. Damir Boras
Igor Ranić

Uredili

prof. dr. sc. Drago Roksandić
Ivana Cvijović Javorina, prof.

Recenzenti

prof. dr. sc. Damir Agičić
prof. dr. sc. Nadežda Čaćinović

Ova knjiga tiskana je sredstvima projekta "Jankovic Castle: historic site, generating sustainable development of the Ravni Kotari region" koji je sufinancirala Europska unija.

*Ova publikacija izrađena je uz pomoć Europske unije.
This publication has been produced with the assistance of the European Union*

Europska unija

Projekt je implemen-
tiran od strane
Sveučilišta u Zagrebu

Ulaganje
u budućnost

Tiskanje ove knjige potpomogli su Ministarstvo kulture RH i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH

Fotografija na naslovnici

Vladan Desnica (iz fotodokumentacije dr. sc. Uroša Desnice)

Copyright © 2014., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Plejada

ISBN 978-953-7782-34-4 (Plejada)
978-953-175-518-4 (Filozofski fakultet)

CENTAR ZA KOMPARATIVNOHISTORIJSKE
I INTERKULTURNE STUDIJE

INTELEKTUALAC DANAS

Zbornik radova s Desničinih susreta 2013.

Uredili
DRAGO ROKSANDIĆ
IVANA CVIJOVIĆ JAVORINA